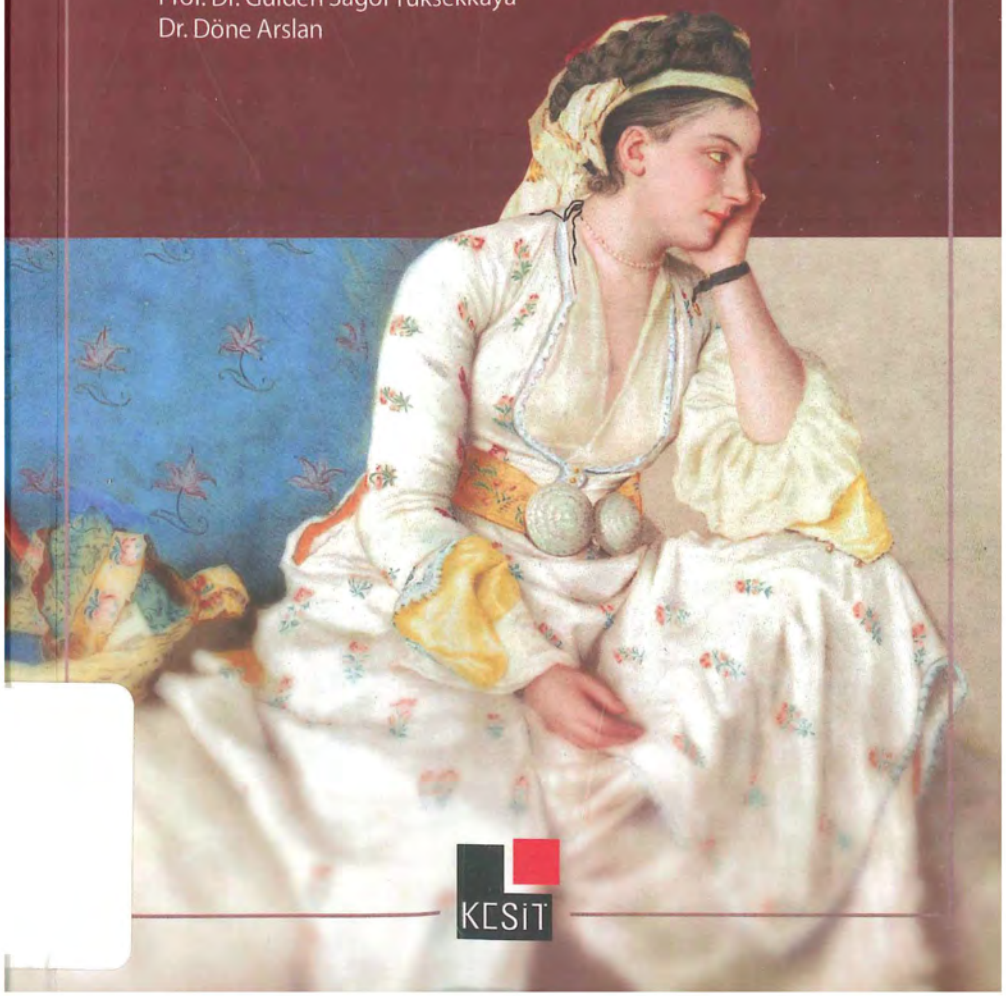
KADIN

Editörler:
Prof. Dr. Gülden Sağol Yüksekkaya
Dr. Döne Arslan

KESİT

KADIN

İmtiyaz Sahibi
Sadettin Bayrak

Yayın Koordinatörü
Rekin Ertem

Editörler
Prof. Dr. Gülden Sağol Yüksekkaya - Dr. Döne Arslan

Kapak Tasarımı
Hüseyin Özkan

İç Tasarım
Özlem Özkan

Baskı ve Cilt
Çalış Ofset
Davutpaşa Caddesi Yılanlı Ayazma Sokak
No : 8 Örme İşhanı Topkapı/İstanbul
Tel : 0212 493 11 06

Birinci Baskı
Ekim 2021

ISBN : 978-625-7698-58-0
T.C. Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 11805

KESİT YAYINLARI
Ankara Caddesi No: 15 Konak Han Kat: 1
Hobyar Mahallesi Cağaloğlu/İstanbul
Tel : 0212 512 56 33 / 0212 511 68 28
Faks : 0212 512 56 63
web : www.kesityayinlari.com
e-mail: kesit@kesityayinlari.com
© KESİT YAYINLARI
Tüm Hakları Saklıdır. Yayınevinin izni olmadan kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
KESİT YAYINLARI, Karbey Yayıncılık Eğitim ve Dan. Hiz. San. Tic. Ltd. Şti. kuruluşudur.

Peride Celal'in "Ada" Hikâyesinde Kadın Meselesi

Mustafa DERE*

Giriş

Peride Celal (1916-2013), roman ve hikâye türünde önemli eserler kaleme almış ve eserlerinin içeriği, anlatım özellikleri ve kullandığı üslup bakımından Cumhuriyet dönemi Türk Edebiyatı içerisinde adından söz ettiren bir yazar olmuştur. Peride Celal'in edebî şahsiyetini iki dönemde ele alan Behçet Necatigil, yazarın romancılığının ilk on beş yılında "aşk ve serüven romanlarıyla" tanındığını; daha sonra "gözlem, sanat ve çözümleme yatırımlarıyla, öncekilerden çok ayrı ve Türk romanının gelişim çizgisi üzerinde ağırlığı olan romanlara" geçtiğini söyler (1995: 278). Başka bir deyişle söz konusu birinci dönem Peride Celal'in, "çalakalem eserler verdiği, yazarlığından, sanat anlayışından ve eserlerinden hoşnut olmadığı pembe romanlar devresine; ikinci devre ise gerçekleştirdiği başarılı evlilik ve kendisine hamilik ederek yazarlığını destekleyen eşi sayesinde maddi kaygılardan kurtulup daha düşünerek, kurgulayarak kaleme aldığı edebî ve estetik bakımdan daha üst düzeydeki eserler devresine işaret eder." (Çetindaş 2019: 38). Benzer şekilde Selim İleri de Peride Celal'in yazı hayatının iki ayrı devreye sahip olduğunu vurgular. Selim İleri, otobiyografik izler taşıyan romanı *Sona Ermek*'te

* Ar. Gör. Dr., Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mustafadere@odu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3326-2678.

"kraliçe" olarak adlandırdığı Peride Celal'e de yer vermektedir. Yazar, Peride Celal'e sahaflardan bulduğu ilk dönem romanlarını götürür ve ondan kendisi için imzalamasını ister. Peride Celal ise bu durumdan rahatsız olur. Burada kurgusal açıdan da olsa Peride Celal'in roman anlayışındaki iki devre arasındaki keskin ayrıma dikkat çekilmektedir:

> *Kraliçe bir daha 'asla' basılmamış -Bir daha asla yayınlatmadım hiçbirini- eski, gençlik romanlarını görünce 'Nerden buldunuz yine?' diye sorardı. Eski, yıpranmış, bazan yaprakları kıvrık, deşik kitapları sahaflardan bulurdun; imzalamasını isterdin kraliçenin. Sonra onu üzdüğünü fark ettin: Geçmişi anımsamak istemiyordu* (2017: 97).

Tahir Zorkul ise Peride Celal'in ikinci dönem romanlarını -yazarın birinci dönem romanlarından ayrılan yönlerini göz önünde bulundurarak- nitelik, içerik ve üslûp bakımından değerlendirir. İkinci dönem romanları bu özellikler açısından birinci dönem romanlarından çok farklıdır:

> *Bu ikinci dönem romanlarını, ilk dönemdekilerden farklı kılan, yazarın gözleme dayalı, psikolojik tahlillerin yoğunlukta olduğu, gerçekçiliği önceleyen eleştirel yer yer de ironik tutumudur. İlk dönemin hareketli aşk ve serüven sahneleri yerini, bu dönemde bireyin içsel sorunlarının derinlemesine irdelendiği bir platforma bırakır. Ancak bu, toplumun sıradan bir kesimindeki bireyler değil, burjuva toplumuna mensup ve çoğu kadınlardan oluşan bireylerdir. Bu eserlerde, bireylerin çıkmazları, sevgisizlikleri, sorunlu kişilikleri, duygusal ve bedensel tatminsizlikleri, aşkları, ihanetleri, çatışmaları, bunalımları ve bedenlerine, çevrelerine, topluma yabancılaşmaları kadınlar ekseninde derinlemesine çözümleyici bir gözle irdelenir* (2006: 28-29).

Peride Celal, hem "pembe roman" yazdığı hem de edebî kaygıyla eserler kaleme aldığı dönemde eserlerinin aslî

şahsını kadın kahramanlar arasından seçmiştir. Bu kahramanların yer yer otobiyografik özellikler taşıdığı görülmektedir. Fakat onun, yazarlığının birinci dönemindeki kadının söz konusu edilişiyle ikinci dönemindeki değerlendirilişi arasında da kurgunun ve içeriğin inşası bakımından büyük farklılıklar vardır. Zira "yazar, ilk dönem romanlarında kadın karakterleri, kıskançlık, gizem ve gerilimin egemen olduğu bir havada yaşadıkları aşklarıyla ele alır. Ancak kadın karakterler Peride Celal'in romancılığının ikinci döneminde, yazarın değişen dünya görüşünün de etkisiyle sınıfsal bir vurgu kazanır." (Karahan 2002: 5-6).

Peride Celal'in "Ada" Hikâyesinde Kadın Meselesi Üzerine Tematik Bir Değerlendirme

Peride Celal'in "Ada" başlığını taşıyan hikâyesi, onun yazarlığının ikinci dönemine aittir ve dolayısıyla bu dönemin özelliklerini bünyesinde barındırır. Uzun hikâye kategorisinde değerlendirilebilecek olan "Ada", 1981 yılında Karacan Yayınları tarafından İstanbul'da basılan *Bir Hanımefendinin Ölümü* adlı kitabın iki hikâyesinden biridir. Bu hikâyenin esas meselesini kadının bireysel ve toplumsal sorunları oluşturmaktadır. Peride Celal hikâyenin bütününde, "mekân ve çağrıştırdıkları vasıtasıyla kahramanın bilincinde gelişenleri okuyucuya yansıtma yolunu seçer." (Koç 2010: 180). Buna bağlı olarak da bir kadının iç dünyasını bütün açıklığıyla ortaya koymaya çalışır.

Hikâyenin konusu kısaca şöyledir: Eser, bir ressam olan ve Burgazada'da bir çeşit inziva hayatı yaşamak isteyen kocasının teklifini kabul etmeyerek ondan ayrılmış ve kızı ile birlikte yeni bir hayat düzeni kurmuştur. Hikâyenin aktüel zamanında kızı, üniversiteye gitmeyip bir seneyi karar verme aşaması olarak değerlendirmek istemektedir. Babası onu bu fikrinde serbest bırakır. Fakat annesi, meseleye daha gerçekçi

yaklaşmaya çalışarak itiraz eder. Bunun üzerine Burgazada'ya gitmeye ve kızın durumunu eski kocasıyla konuşmaya karar veren Eser, vapur yolculuğu sırasında hayatı ve geçmişi üzerine düşüncelere dalarak bir çeşit iç muhasebesi yapmaya başlar. Aynı durum Burgazada'ya vardığında da devam eder. Kendi zihninin yarattığı tereddütler sebebiyle dikkatini yalnızca eski kocasıyla olan ilişkisi üzerine yoğunlaştırır ve onunla yakınlaşır. Bununla birlikte kızlarının üniversite meselesine dair hiçbir şey konuşamadan geri döner.

Hikâyede Eser üzerinden ve bütünüyle onun bakış açısıyla ele alınan kadın meselelerini sırasıyla "Kadının İç Dünyası", "Kadının Aile İçindeki Yeri" ve "Kadının Toplumdaki Yeri" başlıkları altında incelemek ve değerlendirmek mümkündür. Bu başlıklar ortaya konulurken Peride Celal'in söz konusu hikâye üzerindeki otobiyografik etkisini de göz önünde bulundurmak gerekir.

1. Kadının İç Dünyası

"Ada" hikâyesinde anlatımı büyük ölçüde hikâyenin aslî şahsı olan Eser'in iç monologları oluşturur. Peride Celal bu yolla, Eser örneğinde bir kadının yaşantısını ve düşüncelerini açık bir şekilde okurun dikkatlerine sunmaya çalışır. Eser ile ilgili hikâyede öne çıkan en önemli husus, onun eski kocasına duyduğu aşktır. O, kent hayatını sevdiği ve çalışarak varlığını ispat edip özgür olmak istediği için kocasının Burgazada'ya yerleşme fikrini kabul etmemiş ve bu sebeple ondan ayrılmıştır. Bu süreçten sonra ise hep bir tereddüt psikolojisi içinde bulunduğu için mutlu olmayı başaramamıştır.

Eser, kocasına duyduğu aşk ve çevresinin de telkinleriyle yapmayı planladığı şeyler arasında bocalar. Bununla birlikte kocasına yakın olmak istese de onun karşısında zaaflarını göstermekten korkar. Boşandıktan sonra kocasıyla çok az

görüşme fırsatı bulmuş fakat onu duygusal olarak hiçbir zaman hayatından çıkaramamıştır. Okur, onun kocası ile ilgili düşüncelerine ancak Burgazada yolculuğu sırasında vakıf olur. Bu süreçte geçmiş zamandaki önemli olaylar da söz konusu edildiği için Eser ve kocası arasındaki ilişkinin boyutlarını ana hatlarıyla görebilmek mümkündür. Bu ilişki ile ilgili anlatımdan çıkarılabilecek en açık sonuç, yukarıda da ifade edildiği gibi, Eser'in, kocasını hâlihazırda sevmeye devam etmesi ancak onunla bir arada yaşamak konusunda kararsızlık içinde olmasıdır.

Eser, kocasına âşık olmasına rağmen Hüseyin adındaki bir adamla birlikte olur. Fakat onu kesinlikle sevmez. Eser'in Hüseyin'le ilişkisini sürdürmesinin tek nedeni, bir erkeğe ihtiyaç duymasıdır ve o bunu kendisine itiraf etmekten çekinmemektedir: "Hüseyin'den iki haftadır ses çıkmamıştı. İyi haber değil. Oysa Hüseyin'i sevmiyordu. Bir erkeğe gereksinmesi vardı, hepsi bu." (Peride Celal 1995: 84). Hatta Hüseyin'le güzel bir güney kasabasında tatile gitmiş, fakat onun yalnızca hazlarını düşünen bir insan olduğunu fark etmiştir. Buna bağlı olarak da onunla bir arada olamayacağını anlamıştır: "O güzelim güney kasabasının duru yaz aklığının içinde, yakıcı sapsarı güneşin altında kara bir leke gibi taşımıştı Hüseyin'i. Durmadan sırıtan iştahlı ağzı, doğayı görmeyen gözleri Hüseyin'in." (Peride Celal 1995: 92). Kocasının, Eser'in mutlu olmasını istediği için Hüseyin'le evlenmesini tavsiye etmesi ise yine kocasına duyduğu aşk sebebiyle onu üzmüştür.

Eser'in içinde bulunduğu durum, kızıyla yaşadığı çatışmaların da etkisiyle onu hayat karşısında tek başına bırakır ve dolayısıyla onun mutlu olmasına engel olur. Ayrıca Eser, duygularını gizlemeye çalışarak kendisini yapmayı planladığı şeylerin ve idealizminin baskısı altında bulmaktadır. Ona göre söz konusu mutsuzluğun sonunda aklî dengesini yitirmek dahi ihtimal dâhilindedir:

> *Rezillik! Hangisi, benim durumum mu? Araştırma yapmışlar. Akıl hastalıkları, bunalım krizleri erkeklere oranla daha çokmuş kadınlarda. Yaşamdan zedelenen, yalnızlıktan korkan, yirminci yüzyılın sarsıntıları içinde dengesini yitiren kadınlar çoğunluktaymış.*
>
> *Benim gibi, diye düşündü. Gözleri doluverdi Eser'in. Yanlış neredeydi, kimde? Kendini yargılayabilse açık seçik. Bir anıt gibi dikilmiş, her şeyin çevresinde olup bitmesini bekleyen? Kendisini beğenmişin biri! Öyle miyim? Küçük burjuva bir kadıncık? Kocana olan sevdanda bile öğünme vardı. Büyük ressam, namlı kişi diye seviyordun onu daha çok. Durmadan sinsice yargılayarak. Sana ve çevrene uymayan düşüncelerinden ötürü... Gizli yargılara boğulmuş gerçek bir aşk nasıl sürer, yaşar, düşündün mü hiç? Yanlış mıydım? Öylesine kötü? Hayır, sevdim onu, delice! Elinde patlıcan, domates filesi evine koşan biri miydi aradığın yoksa? Hiçbir zaman! Uyumlu olabilmek için özveri istemez mi sevgi de? Senin özlemini çektiğin kurallara boyun eğecek biriydi. Örnek koca, örnek çocuk ve hepsinin üstünde örnek ev kadını, ana, aydın ve bilgili. Kötü öğütler mi bunlar: Fen bölümüne gir, dil öğren, bir uğraş seç kızım, karın doyurucu ve Ahmet'le o çalışkan, akıllı iyi aile çocuğu ile evlenip...* (Peride Celal 1995: 91).

Bu kısımda Eser, kendi düşüncelerinin de doğru olup olmadığını sorgulamaktadır. Kocasını severken onunla övünmeyi de istemiş, kızının hayatına belli bir istikamet kazandırmayı amaçlamış, ailesini örnek bir aile yapmaya çalışmış ve bu şekilde onların yaşantılarına karışmayı bir alışkanlık hâline getirmiştir. Bunun sonucunda kocasından ayrılmış, kızının ise kendisinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Eser'in hikâyenin aktüel zamanında Burgazada'ya gidişi, aslında kocasıyla ilişkisini sorgulamak ve yeniden bir birliktelik ihtimallerinin olup olmadığını görmek içindir. Fakat hikâyenin sonunda ortaya çıkan atmosfer, onların birbirlerini sevseler dahi birlikte yapamayacaklarını; yani söz konusu birlikteliğin mümkün olamayacağını göstermektedir.

2. Kadının Aile İçindeki Yeri

"Ada"da, kadın üzerinden irdelenen bir başka mesele kadının aile içindeki yeridir. Geriye dönük olarak düşünüldüğünde Eser'in ailesi kendisi, kocası ve kızı olmak üzere üç kişiden meydana gelir. Fakat Eser, bu kalabalık olmayan aile içinde yalnız olduğu hissine kapılır. Söz konusu yalnızlığın temelinde, Eser'in ev işlerini yapmaya yarayan bir araç olarak görülmesi, aile içinde ona bir fert olarak davranılmaması ve dolayısıyla ona âdeta cansız bir nesne muamelesi yapılması vardır. Eser bu davranışın sebebinin ise sevgisizlik olduğu kanaatini taşımaktadır. Nitekim hikâyenin başında kızının üniversite meselesini konuşmak için eski kocasının yanına; Burgazada'ya giderken ona bu konuda düşündüklerini de söylemek ister:

> *Açık konuşacaktı: Sen beni hiç sevmedin, kızın da öyle! Sen bir hizmetçi arıyordun ara sıra koynuna gireceğin, kızın bir mama, dadı. Ana, arkadaş, sırdaş, hiçbir şey olamadım ne seninle ne onunla. Yaşamımı en güzel yerinden keskin bir bıçakla kesip aldınız benden. Çiğneyip çürütüp yutamadan tükürdüğünüz bir lokma! Benim o, benim ben!* (Peride Celal 1995: 83).

Eser kocasıyla boşandıktan sonra kızının maddi ihtiyaçlarını karşılamak ve onun eğitimiyle ilgilenmek konusunda daha fazla sorumluluk üstlenmek zorunda kalır. Bu sebeple yalnız bir kadın olarak büyük ve yorucu bir çaba içine girer: "İnsan olmak, doğruyu aramak toz duman içinde, kargaşalıkta. Sabah akşam çalışıp evin ekmeğini kazanmak; benim yaptığım bu. Analığımın ödevlerini yerine getirmeye çabalamak." (Peride Celal 1995: 102-103). Buna rağmen kızı babasına daha düşkündür. Bu düşkünlüğün temelinde ise babasını kusursuz bulması ve onun bir ressam/sanatçı olması yatmaktadır. Eser, bu yakınlıktan rahatsızlık duyar. Zira onların yakınlıkları, Eser'in aile içinde saf dışı bırakılmasına neden olarak onu büyük bir yalnızlığa iter: "Babası harika, babası

her şeyi bilen adam. Kimselere benzemiyor babası, bir sanatçı çünkü o!" (Peride Celal 1995: 87). Bu noktada kızı, kendisi ile babasının aynı safta, Eser'in başka bir safta olduğunu açıkça söylemekten çekinmez. Kızına göre bu safları birbirinden ayıran en önemli şey, onların hayata bakış tarzlarındaki farklılıktır: "Öfkelenme anne. Biz kafasız değiliz, bizi öyle gören sensin. Çünkü sen başkalarına bakıp düşüncelerini onlara göre ayarlıyorsun." (Peride Celal 1995: 88).

Burada Eser'in tavrını veya düşüncelerini bütünüyle doğru olarak kabul etmek ve onu haklı görmek yanlıştır. Çünkü o, hayatın çeşitli zorluklarıyla baş etmeye çalışırken, "aşırı bir koruma içgüdüsüyle etrafındakilerin hayatlarına müdahalelerde bulunduğunu fark etmez." (Koç 2010: 180). Kızını babasına yakınlaştıran en önemli husus da aslında bu müdahalelerdir. Genç kız annesinin her şeye dâhil olmaya çalışan ve her şeyi kuşatmaya çalışan varlığı karşısında babasını, yanında özgür şekilde hareket edebileceği ve her şeyi rahatça konuşabileceği biri olarak görür. Başka bir ifadeyle babası kızı için, annesinin mizacı karşısında sığınılacak güvenli bir liman gibidir.

Buradan yola çıkarak Peride Celal'in yarattığı karakter karşısında son derece tarafsız hareket ettiğini belirtmek gerekir. Söz konusu durum Füsun Akatlı'nın da vurguladığı gibi, Eser'in okur gözündeki inandırıcılığını arttırır: "Oysa 'Ada'da (*Bir Hanımefendinin Ölümü*) yazar olabildiğine dışında kalmış kadın kişisinin. Ressam kocayı 'kadın bakışı'na göre fazla bile sıcak ve sevimli kılmış. Ama hikâye de böylelikle daha inandırıcı, daha güzel olmuş." (1996: 134).

Eser, aile içindeki konumuyla ilgili bütün bu olumsuz düşüncelerine rağmen eski kocasına âşık olmayı sürdürür. Bu aşkın devam etmesinin en bariz sebebi ise ona duyduğu büyük hayranlıktır. Burgazada'ya gittiğinde kızının üniversite meselesini konuşmak yerine daha çok onunla ilişkileri

üzerinde kafa yorması ve en sonunda onunla yakınlaşması, Eser'in kocası hakkındaki olumlu hislerinin devamlı olduğunu ispatlar niteliktedir. Eser, hikâyenin bir kısmında onunla ilgili düşüncelerine ve ilişkisine dair bir muhasebe yapar ve kanaatlerini şöyle dile getirir:

> *Evlenir evlenmez başlamıştı evle ilgilenmeye. Yemek yapmayı kızın doğumundan sonra öğrenmişti. Kadın erkek eşitliğini her açıdan kabullenmiş, bulunmaz bir adam. Kolayca alt etmek için önüme attığı ödüller... Bütün güçlüklere boyun eğiyordu inancını savunabilmek için. Nasıl bir savaşım, özveri isteyen nasıl bir güç. Yaşamı boyunca yaptığı buydu ve düşündüğü: Özgürlük, kadın erkek bütün insanlara, dünyaya. Onda çok kimsenin eleştirdiği kuru, duygusuz görünüş, onurlu ve akıllı oluşundan, kavgasını yardım aramadan sürdürebilmesindendi belki de. Beni yüceltmesi durmadan, kanat germesi üzerime ve sevdasını bağıra çağıra açıklaması, sıralı sırasız. Beni, bende olmayan üstün niteliklere inandırmak için. Evde dirliği, erinci yaratmak ve benim yüreğimi tutmak yüreğinin yanında. Rahata erip resim yapmak. Resim... Resim... Yalnız resim* (Peride Celal 1995: 118).

Hikâyenin ilerleyen sayfalarında Eser'in kocasına duyduğu hayranlık daha açık bir şekilde ifade edilir. Eser kocasının sıradan davranışlarında, çirkin görünümünde dahi sevilecek bir taraf bulmakta ve ona sevgiyle bakmaktadır: "Kara küçük maşayı dikkatle kullanarak balıkları tabağa geçiriyordu kocası. Hiç güzel bir adam değil, çirkin bile denilebilir ona. Sevmişti bu adamı işte. Yatmıştı onunla. Kocam... Kocam! demişti. Yemeğini pişirip çocuğunu büyüterek, sanatına, aklına hayran..." (Peride Celal 1995: 120).

Burada sözü edilen hayranlık onları bir arada tutmaya yetmez. Eser ve kocası hem birbirlerini çok severler ve birlikte olmak isterler hem de bir araya gelince -kocasının işine/

sanatına olan aşırı düşkünlüğünün de etkisiyle- birbirleriyle ters düşerler. Onların ilişkilerinin niteliği Eser'in kocasının evlilikleri sırasında yaptığı bir benzetmeyle somut bir nitelik kazanır: "Başka başka adalardayız ve köprü kuramıyoruz birbirimize..." (Peride Celal 1995: 119).

Hikâyede aile kavramı ile ilgili dikkat çeken en önemli husus, Eser'in, kocasıyla ilişkisinin niteliğidir ve burada değerlendirilen esas mesele, kadın ve erkeğin duygusal ilişkisi ile kadının bu ilişkide kendisini hangi konumda hissettiğidir. Bununla birlikte Eser, evliliği; yani aileyi kocasıyla onu bir arada tutan bir bağ olarak görür ve onu sinirlendirmek için bu bağlardan kurtulduğunu söyler: "Ben senin karın değilim, hiçbir şeyin! diye bağırası geldi. Kurtuldum bağlardan, özgürüm. Kendimi yaşıyorum, yalnız kendimi." (Peride Çelal 1995: 124). Son olarak Eser'in aile ilişkisinin ele alınışında -hikâyenin başında Eser'in birtakım sitemleri dışında- kızlarından çok az bahsedilir.

3. Kadının Toplumdaki Yeri

Hülya Argunşah; Muazzez Tahsin Berkant, Kerime Nadir ve Peride Celal gibi yazarların tiplemelerinin "bağımlı, zayıf, çoğu zaman iyi eğitim görmüş olsa da bunun karşılığını sosyal hayatta aramayan, pasif, hayatı ev içiyle sınırlı ama zarif, duygulu hatta aşırı duygulu olmakla da malul" kadınlar olduğunu belirtir (2015: 209). Peride Celal, "Ada" hikâyesinde belli ölçüde bu durumun dışına çıkmaya çalışır. Zira "Ada"da kadın meselesi hakkında yapılan vurgular arasında üzerinde en çok durulan konu kadının toplumdaki yeridir. Yazar bu bağlamda hem kadın erkek ilişkisinin boyutlarını hem de kadın erkek eşitliğinin toplumda nasıl algılandığını yorumlamaya çalışır. Kadını erkek karşısında eşit haklara sahip olarak görmek isteyen Eser, bunu kabullenmekte zorluk yaşayan bir toplum düzeniyle hesaplaşmak veya onunla kendi imkânlarıyla mücadele etmek zorunda kalır.

Öncelikle Eser'in iç dünyasında, kadının erkek karşısındaki duruşu önemli bir mesele olarak yer almaktadır. Eser, iş yerinde kendini ispatlayarak erkeklerle eşit konumda olduğunu vurgulamak ister. Fakat günlük hayatında karşılaştığı bazı manzaralar onu bu konuda bir kompleksin içine iter. Söz konusu kompleksin bir sonucu olarak etrafındaki herkesin onunla "alay" ettiğini düşünür. Örnek verilecek olursa: Eser Burgazada'ya gideceği vapura binerken bir düşme tehlikesi atlatır. Bunun üzerine çımacı onu daha dikkatli olması konusunda uyarınca Eser, adamın sesinde bir alay olduğunu hisseder ve öfkelenir: "Sesinde alay vardı. Ağlayası geldi Eser'in. Diklen, önüne bak yürürken, yabancılara sergileme düşkünlüğünü." (Peride Celal 1995: 85).

Vapurda Eser'in karşısında bir adam oturmaktadır. Eser ilk olarak onun gülümsemesinde bir alay olup olmadığını araştırır: "Gülümsüyordu. Hiç de sandığı kadar yaşlı değil. Gülüşü de güzel. Biraz alaycı mı? Hayır, beğeni var kısılmış gözlerinde. Hepsini şeytan alsın!" (Peride Celal 1995: 94). Burgazada'ya varıp kocasıyla karşılaştığında ise onun da her an kendisiyle alay etmeye hazır olduğu düşüncesine kapılmıştır: "Bekledi eskisi gibi alay etmesini: 'Nazik, çıtkırıldım karıcığım benim, şaheserim...'..." (Peride Celal 1995: 107); "...'Şöyle bir fotoğrafını alayım gözlerimle bir kez' diye alay etti." (Peride Celal 1995: 107).

Burgazada'da gerçekleşen bir başka hadise Eser'in söz konusu meseledeki hassasiyetini tetikler ve onu kızdırır. "Eser", "emek sonucu ortaya konan ürün, yapıt" demektir (Akalın 2011: 815). Dolayısıyla orijinal, özel ve tektir. Bu noktada hikâye kahramanının adı tesadüfî olarak seçilmemiştir ve yazar, bu isim tercihi ile bir sembolizasyon oluşturmuştur. Ada'da karşılaştıkları İsmail, Eser'i ilk görüşte tanıyamaz, hatırladığında ise ona alaycı bir şekilde "Esir Hanım" diye hitap eder: "...'Değişmişsin' dedi birdenbire, kim olduğunu çıkarmışçasına. 'Saçların sarıydı eskiden, kızın gibi, zayıflamışsın

da Esir Hanım!'..." (Peride Celal 1995: 105). Eser, İsmail'in hatasını düzeltmeye çalışsa da İsmail ona "Esir" demeyi sürdürür. Konuşmanın devamında ise Eser'in atlardan ve hatta denizden, sandaldan, her şeyden korktuğunu hatırlatır.

Eser, hikâyede dar anlamda kendi özgürlüğü, geniş anlamda kadın özgürlüğü konusunda ilkeleri olan bir karakterdir. Kocasıyla Burgazada'ya yerleşmeyip ondan ayrılmasının sebeplerinden biri de bu konudaki kaygısıdır. Daha ötesi Eser'in özgürlük kaygısı, kurguda âdeta bir leitmotif olarak yer almaktadır: "Yalnız başına kavgaya atılmış, çalışan, ekmeğini kazanan özgür kadın." (Peride Celal 1995: 84); "Kimseye gereksinmeden, insanca eşit ve özgür..." (Peride Celal 1995: 86); "Benim de yapmak istediğim şeyler var. Kendimi yaşamak istiyorum, özgürlüğümü... Sensiz de olabilirim." (Peride Celal 1995: 84); "Başta kadın özgürlüğü, ilerici akımlara açık, çizdiği yolda sapmadan yürüyen." (Peride Celal 1995: 98).

İsmail'in Eser'e, hem tutsak veya köle anlamındaki "esir" sözcüğüyle hitap etmesinin hem de onun, özgürlüğün simgesi olarak kabul edilen at ve deniz gibi unsurlardan -ki sembolik anlamları bakımından bu unsurların da seçilmesi tesadüfî değildir- korktuğunu söylemesinin Eser'in ruhî durumunda bir tepki oluşturacağı açıktır. Nitekim Eser, İsmail'in yanından ayrılırken öfkelidir ve onun alaycı tutumundan rahatsızlık duymuştur: "... 'Evet, tamam ben korkağın biriyim!' diye bağırmamak için kendini güç tuttu. Adam anlamışçasına göz altından güldü." (Peride Celal 1995: 106).

Hikâyede kadının toplumdaki yerinin nasıl ele alındığını anlamak için Eser'in çalışma hayatını da değerlendirmek gerekir. Eser, kocasından ayrıldıktan sonra geçimini sağlamak ve tek başına ayakta kalabileceğini göstermek için bir şirkette memur olarak çalışmaya başlar. Ayrıca boş vakitlerinde popüler romanlardan çeviriler yapar. İşe başladığının ilk yıllarında

mesleğine büyük bir tutkuyla sarılsa da hâlihazırda hem çok yorulduğunu hisseder hem de mutsuzdur. Bununla birlikte onun, aslında hiç hoşlanmadığı bu hayatı tercih etmesinde erkeklerle eşit konumda olduğunu ispatlama arzusu vardır:

> *İlk yıllar işe nasıl tutkuyla sarılmıştı. Bir şeyler yaptığımı sanıyordum. Yalnız başına kavgaya atılmış, çalışan, ekmeğini kazanan özgür kadın. Komik! Kendini göstermek, erkeklerle yarışabileceğini kanıtlamak. Faydasız. Neye yarıyor yaptıkları? Ucu ucuna yetiyor aylık. Kıza istediği o amazon çizmeleri alamadıktan sonra. Piyano mu? Yok yok, o bir hayal kızım... Benim de istediğim neler var. Birkaç hafta tatil yaptım diye... Kolay mı, kolay mı ha, sabah erkenden dolmuş kuyruklarında, dosyaları hazırlamak, toplantılara yetişmek? Not almaktan parmaklarım nasır tuttu, belim ağrıyor. İş mektupları, telefonlar, gidip gelenler... Hepsine güleceksin tatlı ve saygılı. Ağzım ağrıyor sırasında ciğeri beş para etmez insanların karşısında sırıtıp durmaktan. Yeter be, yeter! Tükendim, verimli değilim, biliyorum, her şeyi biliyorum. Bu ortamda verimli olmak...* (Peride Celal 1995: 84).

Buradan anlaşıldığına göre, çalışma hayatı Eser'i maddi bakımdan da tatmin edememektedir. Ayrıca iş yerinde, eşit konumda olduğunu ispatlamak istediği erkekler tarafından baskı görür. Bu baskı daha ziyade psikolojik bir baskıdır ve Eser'in erkek mesai arkadaşları ona küçümseyerek bakmaktadır. Söz konusu durumun yaşanmasının sebebi erkeklerin iş hayatında başarılı bir kadının varlığını yadırgamalarıdır. Onların tavrı ise toplumun bu konudaki genel tavrının bir yansımasıdır:

> *(...) Çalışıp çabalaması kimin için? Bir sürü herifin aşağılayıcı bakışları altında... Onlardan üstün, akıllı olduğumu bildiklerinden... Dayanamıyorum, ödün vermiyorum, ne işte ne oynaşta. Çekemiyorlar aynı düzeyde olmamı; erkekliklerine, güçlerine boş verip sırtımı dönmemi kendilerine... Kimseye gereksinmeden, insanca eşit ve özgür...* (Peride Celal 1995: 86).

Eser, hikâyenin ilerleyen sayfalarında memurluk hayatıyla birlikte yaptığı çevirilerden de memnun olmadığını ifade eder. Bu memnuniyetsizlik, bütünüyle çevirilerinin niteliksiz ve estetik kaygı taşımadan yazılan popüler aşk romanlarından ibaret olmasıyla ilgilidir. Zira Eser'in bu faaliyetinin arkasında daha fazla para kazanma isteği ve dolayısıyla birtakım maddi zaruretler vardır. Buna bağlı olarak Eser, kocasının kaçtığı fakat kendisinin dâhil olmak istediği toplumun beğenileriyle çatışmaktadır: "Dünya böyle işte, karışık. Koşullar var uyulacak, zorunluyuz buna. İster miyim ben o çok satılan apış arası romanlardan çeviri yapmayı, para babalarının kurduğu bilmem kaç katlı şirkette karanlık yüzlü müdürün tutsaklığını sürdürmeyi? İster miyim ben, ister miyim?" (Peride Celal 1995: 94).

Eser ve kocası ayrılıkları üzerine konuşurlarken adam ona birlikteyken kendisiyle sıkıldığını düşündüğünü ifade eder: "Benimle sıkıldığını düşünürdüm beraberken hep. Ufak tefek çatışmalar, şu bu, ama ayrılığımızın gerçek nedeni de bu sanıyorum." (Peride Celal 1995: 130). Bu sebeple de Eser'i hayallerini gerçekleştirmekte özgür bırakmış ve ondan ayrılmanın en doğru yol olduğunu düşünmüştür: "Sen istedin, ben de boyun eğdim kolayca. Karşı çıkmadım. Saygımdan sana. Özgürlük özlemin, kentten kopamaman, çalışmak, kendi başına bir şeyler yapmak hayallerin..." (Peride Celal 1995: 131). Burada Eser, yaptıklarının bir "hayal" olarak nitelendirilmesine içerler ve kocasına itiraz eder. Zira yaşadığı hayat, onun gerçekten istediği bir hayattır: "Hayaller değil, gerçek istediklerimdi." (Peride Celal 1995: 131). Burada okur, Eser'in içinde bulunduğu acizliği kocasından gizlemeye çalıştığına tanık olur. Eser hâlihazırda ne istediğini tam olarak bilememektedir. Fakat düşlediği hayatta, iş yerindeki tahammül edilmez atmosfere ve niteliksiz eserlerden yapılan çevirilere yer yoktur:

> *İçi acıdı bunu söylerken Eser'in. Hala ne yapmak istediğini, neyin özlemini çektiğini bilmiyordu. Şirketin daktilolarla dolu salonu geldi gözünün önüne. Genel müdür, kendini beğenmiş yöneticiler, bitip tükenmeyen yazışmalar, konuşmalar, randevular, telefonlar ve sonra geceleri saatlerce süren o saçma sapan çeviriler...* (Peride Celal 1995: 131).

Son olarak hikâyedeki birtakım otobiyografik unsurlara da değinmek gerekir. Öncelikle Peride Celal, son yılları dışında, yazları Burgazada'da tuttuğu evde kalmaktadır: "Kraliçe her yaz Burgaz'da ev tutardı, son yılları dışında." (İleri 2017: 192). Dolayısıyla yazarın mekân tercihinin kendi hayatına dayanan bir arka planı vardır. Daha sonra Peride Celal, hayatının bir döneminde hikâyenin kahramanı Eser gibi memurluk -İstanbul Elektrik Şirketi'nin yayın bölümünde- yapmıştır (Zorkul 2006: 27). Son olarak hikâyedeki Eser'in popüler romanlardan yaptığı çevirilerdeki memnuniyetsizliğini, Peride Celal'in ilk dönem romanları konusundaki memnuniyetsizliğiyle ilişkilendirmek mümkündür. Zira her ikisinde de maddi kaygılar ön plana çıkmaktadır.

Sonuç

Peride Celal, "Ada" hikâyesinde kadın meselesini -incelemenin bütününden de anlaşılacağı üzere- kadının iç dünyası, aile içindeki ve toplumdaki konumu bakımından çeşitli yönleriyle değerlendirir. Bunun yaparken de Eser adlı hikâye kahramanı örneğinde bir kadın profilini okurun dikkatlerine sunar. Eser, hem duygusal sorunlarını hem de yaşantısıyla ilgili birtakım problemleri çözmeye çalışır. Söz konusu problemlerin odağında âşık olduğu eski kocasıyla birlikte olmak istemesi, fakat birlikteyken de onunla yapamaması vardır. Yaşadığı tereddüt ve ruhsal gelgitler Eser'i yalnızlaştırmış ve dolayısıyla onu mutsuz bir insan hâline getirmiştir.

Peride Celal'in hikâyede şahsî tecrübelerini de Eser karakteri üzerinden kurguya dâhil ettiği görülmektedir. Bu durum yer yer otobiyografik unsurların karakterizasyonda kullanılmasıyla yapılmıştır. Fakat otobiyografik unsurlardan yola çıkarak Eser'in, Peride Celal'in yansıtıcısı konumunda bulunduğunu söylemek yanlıştır. Eser ile ilgili söz konusu edilebilecek en genel yorum ise kurgunun neredeyse yalnızca onun etrafında gelişmesidir. Başka bir ifadeyle "Ada", bütünüyle şahıs merkezli bir hikâyedir.

Son olarak Eser'i, bir kadın kahraman olarak Türk romanındaki veya hikâyesindeki yeri bakımından kısaca yorumlamak gerekir. Eser, Tanzimat edebiyatından beri süregelen ve özellikle kadın yazarların idealize ettiği kadın tiplerinden çok farklıdır. Peride Celal onu hem kararlılığı ve inançlarıyla hem de zaaflarıyla birlikte ele almaktadır. Hikâyede meselelere ve olaylara her ne kadar kadının gözünden bakılsa da yazar, Eser'in yanlış tercihlerini veya davranışlarını, onun mutsuz olduğu anları ve de pişmanlıklarını ortaya koyarak göstermeye çalışmıştır.

Kaynakça

Akatlı, Füsun (1996). Peride Celal Hikâyelerinden Bende Kalan İzlenimler. Haz. Selim İleri. *Peride Celal'e Armağan.* ss. 133-135. İstanbul: Oğlak.

Argunşah, Hülya (2008). "Yakın Dönem Kadın Hikâyelerinde Kadının Kadını İnşası". *Hikâyenin Bugünü, Bugünün Hikâyesi: 80 Sonrası Türk Hikâyesi Sempozyumu.* Haz. M. Fatih Andı, Ömür Ceylan. ss. 208-225. İstanbul: Ümraniye Belediyesi.

Çetindaş, Dilek (2019). "Pembe Roman Yazarı Olarak Peride Celal". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 97: 33-52.

İleri, Selim (1996). *Peride Celal'e Armağan.* İstanbul: Oğlak.

İleri, Selim (2017). *Sona Ermek.* İstanbul: Everest.

Karahan, Burcu (2002). *Peride Celal'in Romanlarında Kadın Kimlikleri.* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi.

Koç, Murat (2010). *Yeni Türk Edebiyatında İstanbul Adaları.* İstanbul: Eren.

Necatigil, Behçet (1995). *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü.* İstanbul: Varlık.

Peride Celal (1995). *Bir Hanımefendi'nin Ölümü.* İstanbul: Can.

TDK (2011). *Türkçe Sözlük.* Ankara: TDK.

Zorkul, Tahir (2006). *Peride Celal'in Hayatı ve Eserleri Üzerine Bir Araştırma.* Basılmamış Doktora Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.